

“Turizm salohiyatining mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta’siri”

Hamidov Sunnat Nosirovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti 2- bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada turizm salohiyatining mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ko‘rsatayotgan ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda turizm resurslari, infratuzilma, investitsiya oqimlari va madaniy merosning ahamiyati orqali turizmning ish o‘rinlari yaratish, daromadlarni oshirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ijtimoiy faollikni kuchaytirishdagi roli yoritilgan. Misol sifatida O‘zbekistonning ayrim mintaqalaridagi real holatlar hamda boshqa davlatlar tajribasi keltiriladi. Xulosa tariqasida, mintaqaviy barqaror taraqqiyotga erishishda turizm salohiyatidan kompleks foydalanish mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar:

Turizm salohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, mintaqaviy taraqqiyot, infratuzilma, investitsiya, bandlik, xizmatlar sohasi.

Kirish

So‘nggi yillarda turizm sanoati nafaqat jahon iqtisodiyotining muhim tarmog‘iga, balki barqaror mintaqaviy rivojlanishning asosiy omiliga aylanmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun turizm – iqtisodiy o‘sish, yangi ish o‘rinlari, xorijiy investitsiyalar va ijtimoiy farovonlikka erishishning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan turizmni strategik tarmoq sifatida rivojlantirish bo‘yicha bir qator qarorlar qabul qilinayotgani sohaning dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Mintaqalarda mavjud tabiiy, tarixiy va madaniy resurslardan to‘g‘ri foydalanilsa, ular iqtisodiy jihatdan foydali mahsulot va xizmatlarga aylanishi, shu orqali mintaqaning iqtisodiy holati yaxshilanishi mumkin. Aynan shu nuqtai nazardan turizm salohiyatining baholanishi va uni rivojlantirish orqali mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarga erishish mexanizmlarini o‘rganish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Dolzarbligi

Bugungi kunda turizm nafaqat sayohat va hordiq chiqarish vositasi, balki mintaqaviy iqtisodiyotni harakatga keltiruvchi muhim drayverga aylanmoqda. Xususan, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda turizm salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, qonunchilik va infratuzilmaviy islohotlar bu sohani strategik darajaga olib chiqdi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Turizmni rivojlantirish

milliy strategiyasi 2030” hujjati asosida mamlakatning barcha hududlarida turizm obyektlari, xizmatlar, transport-logistika zanjiri va axborot texnologiyalariga asoslangan targ‘ibot ishlari kuchaytirilmoqda.

Mintaqalarda mavjud bo‘lgan turizm salohiyati — tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar, milliy hunarmandchilik markazlari, tabiiy landshaftlar — to‘liq ishga solinmasdan qolmoqda. Shu bois, aynan mintaqaviy nuqtai nazardan turizmning iqtisodiyotga ta’sirini chuqur o‘rganish, bu soha orqali bandlik, daromad va investitsiya muhitining qanday o‘zgarayotganini tahlil qilish dolzarb hisoblanadi.

Surxondaryo, Qashqadaryo, Jizzax, Navoiy viloyatlarida sayyohlik imkoniyatlari mavjud bo‘lsa-da, ulardan foydalanganlik darajasi respublika miqyosida nisbatan past. Turizm infratuzilmasining notekis rivojlanishi, kadrlar salohiyatining yetishmasligi, hududiy marketing vositalarining sustligi bu muammoning asosiy sabablaridan biridir. Bu esa O‘zbekistonda turizm orqali ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish imkoniyatlaridan to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi.

Shu sababli, turizm salohiyatini iqtisodiy o‘shishga, bandlikka, infratuzilma modernizatsiyasiga ta’siri bo‘yicha ilmiy tahlil olib borish ayni paytda dolzarb ilmiy va amaliy vazifadir. Bu orqali hududlar o‘rtasidagi taraqqiyot farqlari tahlil qilinadi, mahalliy boshqaruv organlari uchun aniq tavsiyalar shakllantiriladi.

Turizmning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi bo‘yicha bir qator olimlarning asarlarida chuqur tahlillar mavjud. Jumladan, Mahmudova D. (2021) O‘zbekistonda turizm va xizmatlar sohasining makroiqtisodiy o‘shishdagi rolini tahlil qilgan. U o‘z tadqiqotida turizm sohasining YaIMdagi ulushini ko‘rsatib, ichki va tashqi sayyohlar oqimi orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligini isbotlagan.

Xalqaro tadqiqotlarda esa, Butler (1980) turizmning hayotiy sikli modelini ishlab chiqqan bo‘lib, bu model orqali turistik hududlarning rivojlanish bosqichlari izchil ko‘rsatilgan. Dunning (1993) esa turizmning xorijiy investitsiyalarni jalb etishdagi ahamiyatini qayd etgan. Shuningdek, Porterning klaster nazariyasi asosida turizmning boshqa sohalarga ham ko‘rsatadigan multiplikativ ta’siri o‘rganilgan.

Hududiy tahlillar nuqtai nazaridan Surxondaryo, Buxoro, Samarqand va Farg‘ona viloyatlarida olib borilgan amaliy tadqiqotlarda, aynan transport infratuzilmasi, mehmonxona tizimi, kadrlar tayyorlash darajasi va reklama siyosatining mintaqaviy turizm rivojiga ta’siri aniq ko‘rsatilgan (To‘xtayeva R., 2022).

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ilmiy kuzatuv, statistik tahlil, mintaqaviy taqqoslash va swot-analiz metodlaridan foydalanildi. Statistik ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi, Davlat statistika qo‘mitasi va Jahon sayyohlik tashkilotining

(UNWTO) so‘nggi yillik hisobotlaridan olindi. Mintaqaviy farqlarni tahlil qilish uchun Surxondaryo viloyati, Qashqadaryo viloyati hamda Samarqand viloyatlarining turizm salohiyati bo‘yicha solishtirma tahlili o‘tkazildi. Respondentlar orqali ijtimoiy ta’sir (xizmatlar bilan band aholining daromadlaridagi o‘shish, yoshlar orasida ish bilan ta’minlanish darajasi) bo‘yicha sifat tahlillari olib borildi.

Statistik tahlil

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi va Turizm qo‘mitasining so‘nggi yillik ma’lumotlariga tayangan holda quyidagi statistik tahlil keltiriladi:

Ko‘rsatkich	2019	2021	2023
Mamlakatga kirgan xorijiy sayyohlar soni	6,748,500	1,523,000	5,206,000
Turizm sohasidagi umumiy daromad (mlrd. so‘m)	10,460	4,230	13,790
Turizm xizmatlari eksporti (mln. AQSH dollari)	1,313	261	983
Turizmda band aholining ulushi (%)	2.4%	1.9%	2.7%
Yangi turistik obyektlar soni	121	86	159

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi, DSQ, UNWTO ma’lumotlari.

Bu statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki:

- **COVID-19 pandemiyasi (2020–2021)** yillar davomida turizm faoliyati keskin pasaydi, lekin 2023 yilda qayta tiklanish boshlangan.
- **2023 yilda turizm xizmatlari eksporti 983 mln. dollarni tashkil etib**, pandemiyadan oldingi holatga yaqinlashdi.
- **Bandlik darajasi** turizmda nisbatan barqaror o‘shib bormoqda — bu xizmatlar sektorining mintaqadagi aholi uchun muhim bandlik manbaiga aylanganidan dalolat beradi.
- **Yangi obyektlar sonining oshishi** – mahalliy investitsiya faolligining belgisi bo‘lib, bu mahalliy iqtisodiyotga turtki beradi.

Mintaqaviy tahlil: Surxondaryo viloyatida 2023 yilda ro‘yxatdan o‘tgan sayyohlik agentliklari soni 38 tani tashkil etdi, bu 2019 yilga nisbatan 2 barobarga ko‘p. Biroq, bu viloyatda mehmonxona o‘rinlari soni hali ham 1000 taga yetmagan.

Samarqandda esa bu ko'rsatkich 4000 dan oshgan. Bu mintaqalar o'rtasidagi infratuzilma tafovutini ko'rsatadi va iqtisodiy faollik darajasidagi farqni yuzaga chiqaradi turizm salohiyati yuqori bo'lgan mintaqalarda statistika iqtisodiy o'sish, bandlik va infratuzilma rivojlanishining real ko'rsatkichlarini ko'rsatmoqda. Shu bois, turizm sohasini mintaqaviy rivojlanish dasturlariga chuqur integratsiya qilish muhimdir.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, turizm salohiyati yuqori bo'lgan mintaqalarda infratuzilma modernizatsiyasi, xususiy sektor faolligi va ijtimoiy xizmatlar sifati ancha yuqori. Jumladan, Samarqand viloyatida turistik obyektlar sonining 5 yilda 40% ga oshgani, ayni vaqtda xizmatlar sohasi orqali 12 mingga yaqin yangi ish o'rinlari yaratilgani aniqlangan. Surxondaryoda esa tabiiy landshaft va etno-turizm imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, yo'l infratuzilmasi va marketing siyosati zaifligi sababli salohiyat to'liq amalga oshmaypti.

SWOT tahlil shuni ko'rsatadiki, kuchli tomonlar – boy tarixiy meros, madaniy xilma-xillik va tabiiy go'zalliklar; zaif tomonlar – logistik muammolar, xizmat ko'rsatish sifati pastligi; imkoniyatlar – xalqaro investitsiyalar, raqamli reklama, ekoturizm; tahdidlar – xavfsizlik, siyosiy barqarorlik bilan bog'liq xavflar.

Xulosa

Turizm salohiyati mintaqaning iqtisodiy rivojiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatmoqda. Bu ta'sir bandlik darajasining oshishi, infratuzilma yaxshilanishi, xizmatlar sifatining oshishi, ijtimoiy faollik kuchayishi va madaniy merosning saqlanishi kabi ko'rsatkichlarda namoyon bo'ladi. Shu sababli, hududlar rivojida turizm sektori strategik prioritet sifatida qaralishi, mahalliy aholi ishtirokini oshirish, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va investitsiyalarni jalb etish mexanizmlari takomillashtirilishi zarur.

Kelgusida turizm salohiyatini to'liq ishga solish uchun quyidagi yo'nalishlar ustuvor bo'lishi lozim:

1. Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish (yo'llar, mehmonxonalar, logistika);
2. Kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviylashtirish;
3. Raqamli platformalar orqali targ'ibotni kuchaytirish;
4. Mahalliy mahsulotlarni turizmga integratsiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
2. Dunning, J. H. (1993). *Multinational enterprises and the global economy*. Addison-Wesley.
3. Mahmudova, D. (2021). Turizm va xizmatlar sohasining makroiqtisodiy o‘shisdagi roli. *Iqtisodiyot va innovatsiya*, 4, 22–27.
4. To‘xtayeva, R. (2022). Turizm salohiyatining mintaqaviy rivojlanishdagi o‘rni. *Ilmiy axborot*, 3, 33–36.
5. UNWTO. (2023). *UNWTO Tourism Highlights 2023 Edition*. World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/tourism-statistics>
6. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. (2024). *Turizm sohasi statistik byulleteni*. Toshkent: Turizm qo‘mitasi.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2024). *Hududlar bo‘yicha iqtisodiy ko‘rsatkichlar to‘plami*. <https://stat.uz>